



## «Просвіті» — 145

8 грудня — 145 років від дня заснування товариства «Просвіта» у Львові



Товариству «Просвіта». Львів. Встановлено 1993 р.

### Десять заповідей просвітянина

I. Я є «Просвіта», яка вивела Тебе і виводить інших з нетрів темряви і неволі духа. Поможі доброму ділу!

II. «Просвіта» не оставила ніколи без відгомону заклику душі, яка виходить з темряви шукає.

III. Пам'ятай, що день 8 грудня є днем уродин «Просвіти». День цей згадай дарунком для неї!

IV. Освіта і знання дозволяють Тобі краще жити. Пам'ятай, що є ще мільйони українців, які також того бажають і чекають на Твою поміч. Вступай в члени «Просвіти»!

V. Не вбивай духа Народу свого байдужістю! Приложи руку до розбудження його, а зробиш це як член «Просвіти»!

VI. Не будь паразитом на тілі Народу, який тебе виховав. Коли вже маєш, дай другим. Будь членом «Просвіти»!

VII. Бери від других народів і культур усе, що добре і гарне, і давай своєму Народови. Роби просвітне Діло!

VIII. «Просвіта» — це найкращий вартовий українського духа. І Ти, як член, стань в її рядах!

IX. «Просвіта» — це армія велика. Хто не є в її рядах — цей дезертир!

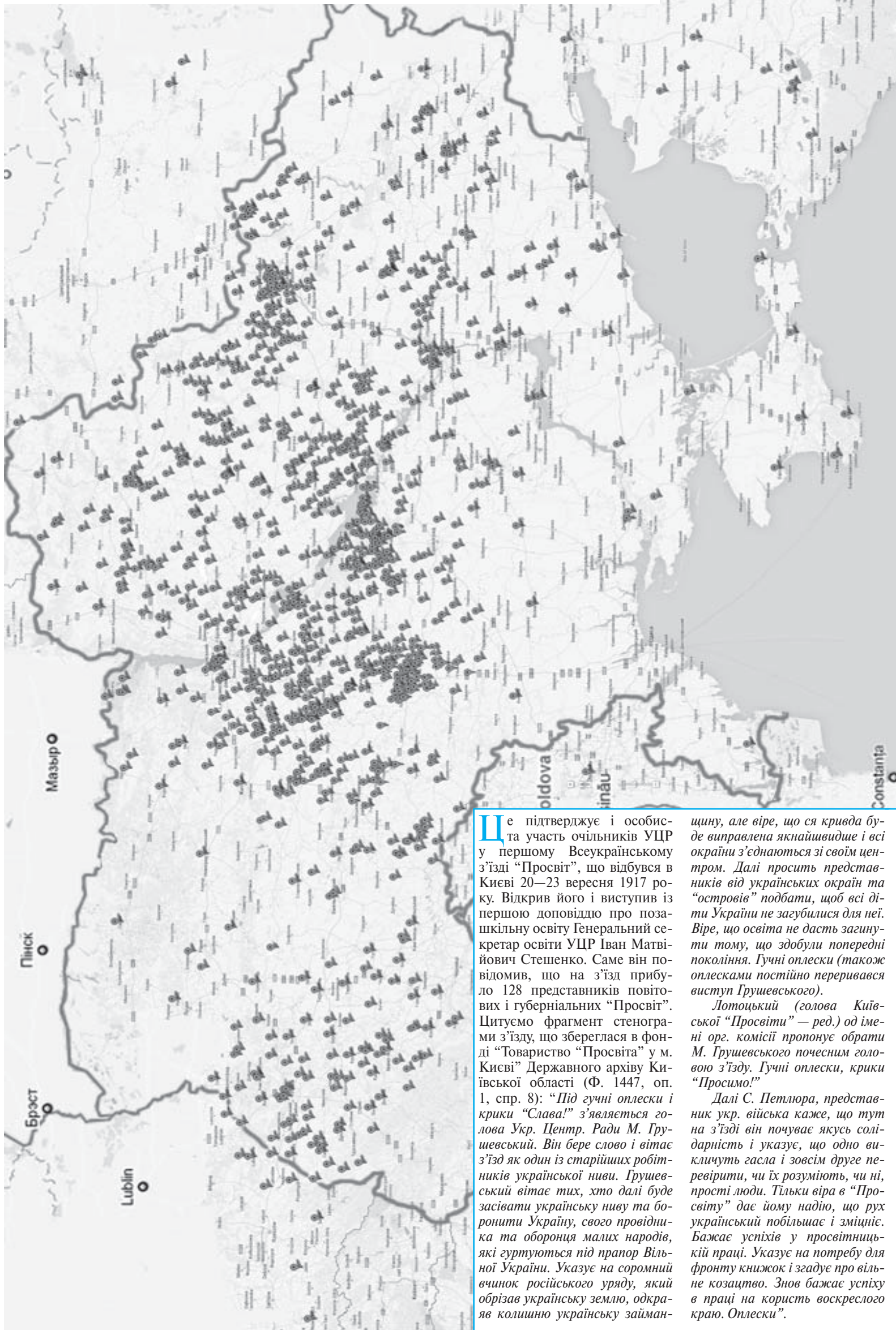
X. Нехай не буде ні одного Українця, який не був би членом «Просвіти»!

Видання Товариства «Просвіта», ч. 700, Львів, 1926 р.



# «Просвіті» соборної України

4 березня 1917 року, коли в Києві на своє перше засідання зібралася Українська Центральна Рада, в Наддніпрянській Україні відбулися установчі збори перших відроджених “Просвіт”. Центральна Рада безпосередньо підтримувала заходи щодо створення української преси, введення української мови в школах і становлення українських культосвітніх організацій — “Просвіт”. Тому деякі історики вважають тогочасну “Просвіту” органом Центральної Ради.



Також серед виступаючих на з'їзді перший голова УЦР, почесний член Київської школярської округи Володимир Науменко, секретар із міжнародних справ УЦР Мечислав Мишкевич, представник всеукраїнської ради військових депутатів Олесь Чапківський, голова української селянської спілки Микола Ковалевський, представник товариства “Праця” і товариства “Український агроном” Іван Фещенко-Чопівський, представник національного театру Іван Бурячок, представник учительської спілки та відділу позашкільної освіти Софія Русова та інші. Чимало з них були членами ще першої Київської “Просвіти”, тож дуже добре розуміли важливість просвітницької роботи в загальнодержавному масштабі.

Серед головних рішень з'їзду — заснування “Всеукраїнської автономно-федеративної спілки “Просвіт”, обрання головної ради, центрального бюро товариств “Просвіта”. На жаль, до кінця реалізувати ці плани не судилося.

Про те, що об'єднана робота активно велася, свідчать збережені в вищезгаданому архівному фонді статистичні відомості всіх товариств “Просвіта”, зібрані впродовж 1917—1918 рр. у загальному списку (спр. 13), фрагментах картотеки (спр. 9), матеріалах бібліотечної комісії товариства (спр. 38) та листуванні про списки й адреси товариств (спр. 45). Звівши докупи розрізнені відомості, що містяться в цих архівних справах, ми вперше отримали перелік “Просвіт” Української Народної Республіки. Згідно з ним, станом на 1 січня 1919 р. в Україні діяло 952 “Просвіти”.

22 січня 1919-го було проголошено універсал про об'єднання УНР і ЗУНР у соборну Україну, тож до мережі “Просвіт” додалося ще 89 філій на Галичині. Їхній перелік наведено в книжці “Просвіта”: історія та сучасність” (К., 1998, с. 40—43).

На мапі зображено 968 “Просвіт” згідно зі списком, що зберігся у Державному архіві Київської області та зі списком філій “Просвіти” на західноукраїнських землях. На жаль, не всі “Просвіти” УНР вдалося ідентифікувати на сучасній географічній мапі. Проте вона наочно демонструє територію, де була реальна влада УНР, адже в той час саме “Просвіти” були найближчими до людей осередками української державності.

У наступних числах “СП” подамо сформований нами перелік “Просвіт” повністю. Сподіваємося, що наші читачі допоможуть нам дізнатися більше про просвітнянські організації свого краю, а наше дослідження відкриє ще одну “білу пляму” в літописі українського просвітницького руху.

Євген БУКЕТ

Це підтверджує і особиста участь очільників УЦР у першому Всеукраїнському з'їзді “Просвіт”, що відбувся в Києві 20—23 вересня 1917 року. Відкрив його і виступив із першою доповіддю про позашкільну освіту Генеральний секретар освіти УЦР Іван Матвійович Стешенко. Саме він повідомив, що на з'їзд прибуло 128 представників повітових і губерніяльних “Просвіт”. Цитуємо фрагмент стенограми з'їзду, що збереглася в фонді “Товариство “Просвіта” у м. Києві” Державного архіву Київської області (Ф. 1447, оп. 1, спр. 8): “Під гучні оплески і крики “Слава!” з'являється голова Укр. Центр. Ради М. Грушевський. Він бере слово і вітає з'їзд як один із старіших робітників української ниви. Грушевський вітає тих, хто далі буде засівати українську ниву та боронити Україну, свого провідника та оборонця малих народів, які гуртуються під прапор Вільної України. Указує на соромний вчинок російського уряду, який обрізав українську землю, odkра-  
яв колишню українську займан-

щину, але віре, що ся кривда буде виправлена якнайшвидше і всі окраїни з'єднаються зі своїм центром. Далі просить представників від українських окраїн та “островів” подбати, щоб всі діти України не загубилися для неї. Віре, що освіта не дасть загинути тому, що здобули попередні покоління. Гучні оплески (також оплесками постійно переривався виступ Грушевського).

Лотоцький (голова Київської “Просвіти” — ред.) од імені орг. комісії пропонує обрати М. Грушевського почесним головою з'їзду. Гучні оплески, крики “Присімо!”

Далі С. Петлюра, представник укр. війська каже, що тут на з'їзді він почуває якусь солідарність і указує, що одно викинуть гасла і зовсім друге перевірити, чи їх розуміють, чи ні, прості люди. Тільки віра в “Просвіту” дає йому надію, що рух український побільшає і зміцніє. Бажає успіхів у просвітницькій праці. Указує на потребу для фронту книжок і згадує про вільне козацтво. Знов бажає успіху в праці на користь воскреслого краю. Оплески”.





# Володимир Гнатюк — почесний просвітянин За заслуги для товариства і для українського народу

Установчі збори із 64-х членів — засновників Товариства “Просвіта” відбулися 8 грудня 1868 року у Львові. Серед фундаторів були визначні діячі української культури: професори гімназії й учительської семінарії Анатоль Вахнянин, Юліян Романчук, Омелян Партицький, Олександр Борковський, урядники Корнило Сушкевич, Михайло Косак, студенти Андрій Січинський, Олександр Огоновський.

Основна мета “Просвіти”, як сказано в 1-му параграфі Статуту, — є “просвіта і піднесення добробуту руского народу”, для чого треба “видавати книжки українською мовою і навчати свій нарід”. І Товариство широко розгорнуло організаційно-освітню мережу і мало набавом більше 2 700 читалень.

В останній чверті XIX століття у селі Велеснів створено Товариство “Просвіта”, яке почало збирати книжки та часописи для організації сільської читальні. Його очолив парох села, отець Маркил Соневіцький. Велику просвітницьку роботу серед велеснівців проводив свідомий українець сільський дяк Михайло Гнатюк — батько академіка ВУАН Володимира Гнатюка.

Пізніше вчений згадував: “...двері нашої хати майже не замикались перед різними людьми, що пересиджували в нас, немов у сільським касині цілими годинами, особливо ж у неділю та свята або в доволі довгі зимові вечори та забавлялися або різними оповіданнями, якими я залюбки прислухувався та переймав їх, або відчитуванням усяких новинок із газетки, яка все в нас була, та книжок”. Володимир Гнатюк став членом товариства “Просвіта” ще навчаючись на філософському факультеті Львівського університету. А закінчивши навчання, 12 листопада 1898 року заснував “Українсько-Руську Видавничу Спілку” і стає її директором, редактором і відповідальним секретарем.

Із грудня 1898 року велеснівець зайняв посаду секретаря Наукового Товариства імені Шевченка у Львові, головою якого був український учений-історик Михайло Грушевський. Володимир Гнатюк був редактором видань НТШ, головою його Етнографічної комісії,



Володимир Гнатюк

співредактором “Літературно-Наукового Вісника” (1898—1906 роки і на початку 20-х років).

Як директор “Українсько-Руської Видавничої Спілки”, учений зредагував і видав близько 60 томів “Етнографічного Збірника” і “Матеріалів до української етнології”. Володимир Гнатюк плідно співпрацював із Тернопільською, Львівською, Закарпатською “Просвітами”. Він вів широке листування з філіями Товариства і нашого краю, всебічно сприяв відкриттю бібліотек при хатах-читальнях, допомагав їх комплектувати, надсилаючи власні книжки та фольклорні збірники, а також родичам, сусідам та знайомим у селах Велеснів, Залісся, Дубенка, Коропець, Григорів, Олеша, Рукомиш, Жизномир, містах Монастирська і Бучач.



Просвітяни Велеснева 1914 року величю відсвяткували 100-річчя уродин Тараса Шевченка, але в роки Першої світової війни вся просвітницька робота в селі припинилася: Велеснів увесь був спалений, а його мешканців виселили далеко в Карпати і далі.

Лише на початку 20-х років поживавлює свою роботу філія Товариства “Просвіта” у Велесневі. Між 1920 і 1939 роками в нашому селі були: читальня “Просвіти”, Товариство “Луг”, хор, аматорський драматичний гурток, оркестр, гуртки “Рідна школа” і “Сільський господар”, кооперативна крамниця і молочарня.

Володимир Гнатюк 1909 року в одному з чеських видань опублікував свою статтю “Сорок років діяльності львівської “Просвіти”. Пише і публікує рецензії на книги “Ілюстрований народний календар Товариства “Просвіта” на рік звичайний 1902”, на 1903, на 1906, на 1926 роки. Крім того, написав рецензію на книгу “Звіт з діяльності філії “Просвіти” в Стрию за час від 11 червня 1903 до 11 мая 1904”. Усі рецензії видрукувані в “Літературно-Науковому Віснику” за відповідні роки.

У травні 1921 року Володимира Гнатюка обрали Почесним членом новозаснованого Товариства “Просвіта” в Ужгороді. Висловлюючи “ширу подяку за таке почесне відзначення моєї скромної праці”, 17 червня у листі до Івана Панькевича Володимир Гнатюк писав: “Жалкую дуже, що тяжка, довголітня хвороба відтягнула мене від продовження праці над Угорською Україною та не дозволила мені здійснити того плану, який колись уклав собі, будучи здоровим. Надіюся одначе, що



Вихователька п. Параска з вихованцями

прогнозуванням: “Я тепер вже не боюся за її (Закарпатської України — О. Ч., Р. Ч.) будучину, бо вона вже не загине для нашої нації”.

1938 року Велеснівський Народний Дім разом із філією “Просвіти” урочисто відсвяткували 70-річчя Матірнього Товариства “Просвіта”. 1939 року в селі припинила свою діяльність і 1942 року відновила свою працю “Просвіта” в нашому селі, яку очолила вчителька п. Ольга Гаєвська. Тоді й розпочали свою роботу сільська читальня і дитячий садочок, до якого ходили діти українців і поляків.

Вихователькою у нашому садочку працювала п. Параска. Після одного з виступів співоного гуртка його учасники зібралися на сходах, що ведуть до церкви святого Отця Миколая і світляр зробив світліну, котрій зараз 70 років.

Із нагоди 125-річного ювілею Товариства “Просвіта” 1993 року у Велесневі відновила свою роботу його філія. А до цьогогорічного ювілею у п'ятій кімнаті домівки вченого розгорнуто велику виставку “Просвіті” — 145”, на якій представлено унікальні експонати з архіву Володимира Гнатюка та фондів його музею.

**Остап ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ**, засновник і незмінний директор Велеснівського етнографічно-меморіального музею Володимира Гнатюка, заслужений працівник культури України, лауреат Всеукраїнських премій імені Павла Чубинського. Володимира Гнатюка, Братів Богдана та Левка Лепких, член НСКУ, НСЖУ, НТШ у Львові, Почесний член ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка;

**Романа ЧЕРЕМШИНСЬКА**, співзасновниця Етнографічно-меморіального музею Володимира Гнатюка, старший науковий працівник музею, відмінник освіти України, член НСКУ, НСЖУ НТШ у Львові, ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка

Грудень 2013 року, село Велеснів  
Монастирського району,  
Тернопілья



Велеснівські просвітяни. 1930 рік



# Життя і смерть Меркурія Федорцова



Михайло КАМЕНЮК

"Чого одну людину шкода, а до тисячі мертвих байдуже?"

Микола Хвильовий  
"Редактор Карк"

## Донос на пісню

Із 1920-х аж до середини 1930-х років "Просвіта" на Поділлі буйно розквітала. Коли, скажімо, у Вінниці скликалися губернські огляди самодільних театрів чи хорів, їх доводилося проводити кількадемо. Свіжий подих революції будив творчість мас. Але з підлим убивством геніального композитора Миколи Леонтовича, яке сталося 1921 року, розпочався планомірний зустрічний гамівний процес цього вселюдського пробудження, який досяг апогею в 1937—39 роках. "Творчість" сексотів, ріка доносів була на руку органам НКВС, яких постійно "кадрово зміцнював" тут сам Фелікс Дзержинський, оскільки Вінниччина продовжувала палати національними повстаннями. Звісно, об'єктами каральних заходів ставали талановиті, соціально і громадськи активні люди, здебільшого просвітяни.

Такий донос сфабрикували і в селі Івча Літинського району. Ось він:

**Довідка-характеристика Івчанської сільради від 19 липня 1938 року:**

"Видана на гром. Федорцова Меркурія Лаврентійовича, 1876 року народження, в тому, що він до і після революції довгий час був дяком. Разом з тим до революції мав свою крамницю. Після революції приймав участь в контрреволюційній організації "Просвіта", котрою в той час керував петлюрівський офіцер Гаращук Мартин. Під час бандитизму Федорцов був пов'язаний з бандитами і ховав відомого бандита Мовчана Миколу, який мав стосунки з його дочкою Варкою. Федорцов Меркурій по своїм політичним поглядам є ворогом людини".

У тодішніх так званих "слідчих" справах головне — старт. У прокурорів пальці пухли від писання ордерів на арешт. Не минуло і три місяці після арешту Меркурія Федорцова, як йому вже фантасти з НКВС намотали такого, що й у страшному сні не присянешься.

"Федорцов М. Л. был агентом польской разведки с 1936 года. За это время передал польской разведке сведения о количестве и расположении воинских подразделений Литинского гарнизона, о наличии лошадей и автотранспорта в МТС и колхозах, о военном строительстве шоссейных дорог стратегического назначения. Виновным себя признал... РАССТРЕЛЯТЬ".

Із протоколу рішення "трійки" НКВС від 29 вересня 1938 року.

У реабілітаційний 1957 рік, по смерті Сталіна, один з авторів цієї довідки, колишній секретар сільради Ілько Близнюк на запитання слідчого про донос на Меркурія Федорцова відповів так:

"Цю довідку я писав сам особисто під диктовку начальника міліції м. Літина Кускова, імені та по батькові не знаю. Я спочатку написав хорошу характеристику на Федорцова М. Л., але начальник Літинського РВМ НКВС Кусков запропонував написати характеристику під його диктовку. При цьому стверджував, що якщо його заарештували, так ми знаємо, за що його заарештували, і він, Федорцов М. Л., є ворогом народу. Що стосується змісту довідки-характеристики на Федорцова М. Л., я заявляю, що ця характеристика

До церкви Меркурій Федорцов більше не повертався. Перед ним відкривалося широке поле діяльності в нових умовах, а перед його очима до навчання талановитими дітьми перспектива — учитися. Любов до музики, до пісні спонукала його організувати в селі світський хор, а потім і духовий оркестр. Українська пісня зазвучала зі сцени. Але недовго співали гімн "Ще не вмерла Україна", пісні "Не пора", "Слава Україні, любій вітчизні", "Вкраїно-мати, кат сконав", їх заборонили...

У село прийшла українська книга. Книжки ходили по руках, на них встановлювалася черга. У нашій хаті з'явився "Кобзар" (тако купив) із чудовими ілюстраціями О. Сластіна. Пригадую, що через нашу хату за 20-ті роки "пройшли" краші твори П. Куліша (всі зачитувалися "Чорною

"Інтернаціонал" українською мовою, "Вічний революціонер" М. Лисенка, "Рева та стогне Дніпр широкий", "Думи мої", "На горі коло броду"... Навіть розучили і співали твір К. Устияновича "Чом, річенько домашня, так пливеш поволі?" (десь Меркурій дівав ноти). Траплялося, що після "співки" диригент розкривав книжку "Співомовок" С. Руданського і читав її під загальний регіт хористів.

У неділю його хата нагадувала клуб. Вхід був вільний, а на широкому столі кожного разу лежали книжкові новинки для перегляду: твори письменників, журнал (старий) "Нива", альманах "Вік", "Декламатор".

Марія Ішук, спогади якої я використав при написанні історії Вінницької області "Чотири вінницькі броди", з характерни-

поповнювався здібними сільськими хлопцями.

Крім того, що грали на всіх урочистих вечорах у сільському клубі і на танцях, ще наймалися грати на весіллях. Зажили доброї слави не тільки злагодженою грою, багатим репертуаром, а ще й культурною поведінкою. Ніколи ніхто з них не лаявся, не курив і не пиячив — ні музиканти, ні капельмейстер. А при тому всі сини Меркурія вчилися: спершу в школі в Майдані Треповському, а потім — у технікумах, інститутах. Про цей сімейний оркестр пізніше напише Михайло Стельмах у романі "Дума про тебе". Адже він добре знав синів Меркурія Федорцова, бо вчився разом із ними в Школі селянської молоді в селі Майдан Кирилівський (що перед цим мало назву Майдан Треповський). "Несамовиті Шаламай" — під таким прізвиськом змалює М. Стельмах цих музикантів-братів, що зі своїм батьком Меркурієм грали на весіллях у довколишніх селах.

Та згодом, у зв'язку з так званим "процесом СВУ", почалися в Україні репресії, що позначилися і на стані культури на селі...

Тут пригадалися Меркурію Федорцову і козак Сірко, і галичани в івчанській церкві, і потяг до Леонтовича. І навіть товариш по музиці, поляк Гумінський. І випускани з-за кордону книги по медицині: Меркурій Лаврентійович Федорцов був визнаним у окрузі цілителем, володів гіпнозом, позбавив багатьох людей із довколишніх сіл не одної болячки.

## Гостинець із того світу

Коли радвлда заходилася було незграбно і малопереконливо боротися з "перегинями" у репресіях і, як пауки у банці, червоні карателі стали певний час пожирати один одного, самі потрапляючи у розкручений ними маховик смерті, на світ впливло чимало до того засекречених свідчень. Наприклад, ось такі зі стенограм допитів самих чекістів:

"Колишній начвідділу Лаврентьєв в судовому засіданні посвідчив, що в управлінні НКВС практикувалися групові допити заарештованих, як тоді їх називали "масовки", по українській контрреволюції. Це було так: до кабінету заводили 7—8 осіб, де 2—3 слідчих вели допит..."

У 51-й кімнаті працював Редер, там навіть удень були завішані вікна і звідтіля завжди чулися крики заарештованих. Пам'ятаю, якось туди завели заарештованого Козіса і зайшли Ширін і Редер. Через деякий час Козіса звідтіля вивели і завели до мене в кабінет. У мене Козіс сів на стілець, і я звернув увагу, що стілець, на якому сидів Козіс, одразу став мокрим од крові...

Ширін заборонив слідчим писати протоколи допитів у присутності заарештованих, я був очевидцем, як Ширін диктував Редеру протокол допиту звинуваченого за відсутності заарештованого. Арештованих, які не давали свідчень, водили до Ширіна, Редера та Іванченка "на разговор", після арештованих свідчили...



Хор Івчанської "Просвіти" 1930-х років

не відповідає дійсності, оскільки я знаю Федорцова М. Л., як чесну добросовісну людину".

Чим же саме ця 62-річна літня людина — Меркурій Лаврентійович Федорцов — загрожувала радянській владі? Яка справжня причина необхідності його зліквідувати? Про це — уривок зі спогадів його внучки по матері Марії Іванівни Ішук:

## Оригінал — ось, копія — у Михайла Стельмаха

"...Але й у ті неспокійні двадцять років доводилося пережити відрадні події. Вони пов'язані з приходом у село галичан (січових стрільців). Галичани у церкві заспівали по-українськи, хтось і "Апостола" прочитав українською мовою. Радісно і дивно було людям чути це рідною мовою, яку за царизму зневажали, забороняли. Від співучих галичан перейняли в селі їхні пісні, що з того часу зазвучали і в концертах сільського хору (світського) під керівництвом Меркурія Федорцова, що теж повернувся в село з війни. Це пісні "Зажурилися галичанки та й на тую зміну", "Верховино, світку ти наш".

радою"), Панаса Мирного, Неучуя-Левицького, Івана Франка, Бориса Грінченка, М. Коцюбинського, А. Тесленка, С. Васильченка, Т. Бордуляка, А. Кашенка, В. Винниченка ("Сонячна машина" та оповідання), твори М. Гоголя та В. Короленка в українських перекладах. А пізніше — "Чорне озеро" В. Гжицького, "Роман міжгір'я" І. Ле. Скільки радості зазнала наша сім'я від цих книг, коли деякі з них тато читав уголос! Адже до революції мало не виключили зі школи молодшого татового брата Степана за те, що приніс у школу і читав учням українську книжечку-метелик — гумористичне оповідання Панька Куліша "Сіра кобила"...

Налагодилася робота хору. По-за увагою диригента М. Федорцова не залишилася жодна нова публікація пісень із нотами. А після приїзду в Івчу з концертом капели Леонтовича сільський хор взявся за вивчення українських пісень в обробці славетного композитора. Так у його репертуарі з'явилася "Праля", "Шедрик", "Дударик" та багато інших творів. Вивчили і виконували на вечорах "Заповіт",

ми деталями подає обстановку культурного відродження в рідному селі, чому сприяла діяльність місцевої "Просвіти". Під впливом прочитаних книжок чимало чоловіків залюбки обирали собі прізвиська. Так з'явився у селі "козак Корж" — люди забули справжнє прізвисько Демида. А той служив свого часу в козацькому війську Примакова, побував навіть за кордоном і нібито знав французьку, бо завжди закидав: "парле франсе", "бонжур" і т. ін. Сусіди Демидові, побратими по чарці, тепер звалися Матня і Люшня, вони й самі себе так величали. А Меркурій оголосив себе козаком Сірком.

Марія Ішук згадує:

"Зростав і сільський духовий оркестр. Попервах тут грали лише члени родини Федорцових: сам Меркула (був кларнетистом і капельмейстером), його брат Михайло, чотири сини Федір, Микола, Василь, Іван, а згодом ще й наймолодший п'ятий Михайло (1917 р. н.). Потім прийшов у оркестр давній друг Меркурія, добрий музикант Гумінський (поляк). А пізніше оркестр



Колишня друкарка відділу Алексеева посвідчила, що вона систематично друкувала кореговані Ширіним протоколи допитів арештованих. Траплялося так, що деякі протоколи кореговалися кілька разів і вона їх передруковувала. Після таких кореговань протокол набрав зовсім іншого змісту... Протоколи друкували звично великі, на 30—40 сторінках. Після закінчення друкування Ширін питався: “Ну, як протокол?..”. Це я розуміла як схвалення протоколу...”.

У такій обстановці і за таких обставин і народилося на світ “зізнання” Меркурія Федорцова у співробітництві з польською розвідкою, народилася “агентурна сіль” білополяків на Літинщині. А власне кажучи, чи не живе ця карально-звинувачувальна метода і донині? Щось забагато на користь такого твердження свідчень, забагато невинних жертв, як чуємо день при дні!..

...А влітку 1942 року в окупованій Вінниці німецька влада організувала розкопки поховань подолян, розстріляних НКВС наприкінці 1930-х років. На території парку культури і відпочинку, у самому центрі міста, розкрили цілі кагати напівзотлілих трупів, більшість із них була в домашньому одязі, навіть із речами. Їх кількість сягала 10 тисяч!!! По оголошенню з усіх-усюд приїздили до Вінниці люди, щоб упізнати безвісти зниклих і заметілі арештів і репресій рідних: по одягу, талісманах, хрестиках, книгах.

Пригадує вінницький композитор, невтомний культурний діяч і просвітянин Яків Поляхівський. У війну він був підлітком, напівсиротою, майже безпритульним переховувався з друзями-хлопчачками у вінницьких руїнах. Дітей голод і цікавість пригнали до міського парку, де давно вже не лунала музика, не було танців, кіно. Але докучив тупилося безліч людей, багато жінок-селянок. Вони пильно приглядалися до лахів, розвішаних

на мотузках між деревами, а щось знайшовши, голосили. Плач, лемент, крики, умлівання!..

Яків наблизився до великої довгої ями, на дні якої працювали з лопатами землекопи. З ями несло нестерпним смородом. Землекопи були всі “під мухою”, часто відсорбували щось із фляг. Мабуть, їм давали горілки, щоб довші трималися в ямі. Раз по раз “на гора” піднімали труп за трупом, а услід їм викидали різні речі.

Помітивши Якова, парубок-землекоп раптом весело йому підморгнув і з вигуком: “На, лови подарунок!” пожбував йому цупку полотняну торбину, висмикнуту з могильної землі. Торбину Яків негайно затяг у куші. В ній виявилось кілька шматків запліснявілого сала.

“Я довго чистив ножиком цей нежданий харч з того світу, але бодай шматочка проковтнути так і не зміг, хоч від голоду зводило живіт, — розповідав мені Яків Володимирович. — Тоді придумав таке: продати те сало на базарі. І збув його таки. А на виручені гроші купив три речі: великого пирога з картоплею, кольоровий олівець та альбом з білого цупкого паперу. Не знаю, звідки це в мене взялося, але я мріяв щось малювати, писати... Альбом з багатьма чистими сторінками зберігався у мене аж до того часу, коли я в ньому записав ноти і слова моїх перших юнацьких пісень...”.

Я слухав мого мудрого давнього друга і думав собі: десь там, у тій ямі, лежав і талановитий самоук з Івчі — музика, хормейстер, цілитель, просвітянин Меркурій Лаврентійович Федорцов. Не було при ньому улюблених скрипки та кларнета, чудових книг, нотних зшитків. І звучала мені в душі пісня, котру за переказами рідних Меркурія Лаврентійовича він любив виспівувати за життя:

*Єсть у мене топір, топір,  
Ще й кована бляшка,  
Не боюся я того німця,  
Ані того ляшка.*



Українська народна школа на Волині. Члени “Просвіти” 1916 рік



Мражниця. Народний дім “Просвіта”



М. Л. Федорцов із дружиною Оленою та дітьми



Руський національний хор читальні “Просвіта” у Раківці



“Любов до рідної землі Ігоря Качуровського пережила особисті життєві бурі й історичні лихоліття”.

Надія ОНИЩЕНКО  
Фото Віктора ШАТУНА

## До Господнього серця Ігор Качуровський повернувся в Крути свого дитинства

“Народився я першого вересня за новим стилем, 19 серпня за старим, себто саме в той день, коли вночі червоні партизани Кропив'янського зайняли були в Ніжині деякі стратегічні точки, і проминуло кілька годин, поки гімназисти озброїлись і їх звідти вибили. Отож перший звук, який я почув, з'явившись на світ, був ручний кулемет неподалік від лікарні”, — згадує Ігор Качуровський 2007 року в “Крутах мого дитинства”, виданих у Ніжині. Цим болючим спогадом починається вірш-присвята, написаний із нагоди народження сина Леонардо. Він зворушено прочитав його біля батькової могили, побачивши символіку в тому, що день смерті в Мюнхені, за кілька тижнів до 95-річчя, був таким, теплим і сонячним.

За передсмертним заповітом і за Божим промислом урна з прахом перебувала в церкві Всіх Святих у Ніжині, а 20 листопада її передали у Крутянську церкву, яку вірогідно відвідувала родина Качуровських. Тут 22 листопада чин поховання розпочав отець Василій, а продовжив біля насипу-могили архієпископ Чернігівський і Ніжинський Української Православної Церкви Київського Патріархату владика Євстратій. Вічні слова заупокійної молитви повторювали за ним родичі, земляки-крутяни, сільські школярі, викладачі й студенти Ніжинського держуніверситету ім. М. Гоголя на чолі з ректором професором Олександром Бойком, чиновники, голова районної ради Олег Бузун і голова райдержадміністрації Володимир Другаков, журналісти й літератори з Ніжина, Чернігова й Києва.

Професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка Олександр Астаф'єв, відзначаючи творчі здобутки Ігоря Качуровського, нагадав і про те, що саме цей чоловік повернув на Батьківщину імена багатьох видатних українців, які не з власної

волі змушені були розвивати рідну культуру за кордоном. Він супроводжував Ігоря Васильовича під час його приїзду в Ніжин і Крути 1994 року і був широко вражений несподіваною зустріччю з немолодою сільською жінкою, яка з горду кинулася до колишнього сусіда. Це була Олена — молодша донька Івана Матвійовича Кабанця. Качуровський назвав його у споминах зразком української працьовитості, порядності й чесності.

Саме такі риси плекав у собі й Ігор Качуровський. І їх помічали ті, хто мав радість спілкування з українським інтелігентом і його родиною в Україні й Мюнхені. Тепле слово прощання сказав про нескореного українця професор Київського національного універ-

ситету культури й мистецтв, наш земляк Микола Тимошик. Вірш-присвяту прочитав журналіст, член Національної спілки письменників України Анатолій Шкуліпа.

У сільському Будинку культури спогадами ділилися люди, на чию творчу долю безпосередньо вплинув Ігор Васильович Качуровський. Його страдницький життєвий шлях став темою кандидатської дисертації поетки й перекладачки Олени О'Лір. На думку завідувачки кафедри Української академії адвокатури Тетяни Конончук, Ігор Качуровський разом із Василем Баркою започаткував дослідження Голодомору поемою “Село в безодні”.

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

редактор Чернігівської обласної газети “Гарт” Дмитро Іванов приєднав літератора-лауреата Ігоря Качуровського до нащадків тих українських велетнів духу, які, за висловом Олександра Безбородька, не здригнули до кар'єризму. Поетка Софія Майданська й Любов Карпенко дякували за підтримку їхньої поетичної творчості. Адже Ігор Качуровський не впадав перед відомими іменами, а широко радів талановитим текстам. Він устиг написати передмову до збірки перекладів антології іспанської та латиноамериканської лірики XVI—XX століть Олени Криштальської, якою вона пошанувала його світлу пам'ять, отримавши премію імені Григорія Кочура. І ми всі пого-

дзувалися з побажанням авторки, щоб Господь пригорнув його душу до свого серця.

Співчуття надіслали аргентинські шанувальники поета й перекладача, Герой України поет Іван Драч.

Українська щирість наповнювала теплом серцець і слів холодну залу будинку культури разом із виступом дитячого зразкового хору “Сяйво” Ніжинської дитячої музичної школи. Під орудою заслуженого працівника культури України Сергія Голуба він виконав пісню “Дошова ніч” Степана Спеха на вірш Ігоря Качуровського, а також твори літургійні й патріотичні. Доречним був виступ київської бандуристки Надії Боянівської з тужливою “Солов'я-канарей” та кантом Феодана Прокоповича. Як і слайд-фільм про Ігоря Качуровського. І завершив цей концерт-спогад хор Ніжинського училища культури й мистецтв імені Марії Заньковецької піднесеною “Україно, Україно...” Тараса Петриненка.

Передсмертну волю покійного про поховання біля хати дитинства виконали: Українська Православна Церква, благодійний фонд “Ніжен”, районна державна адміністрація, районна і сільська ради, добровольці, які пожертвували кошти на спорудження й опорядження могили.

Любов до рідної землі Ігоря Качуровського пережила особисті життєві бурі й історичні лихоліття й наснажувала його в далеких світах.

У Крутах уже немає живих людей, які пам'ятали б Ігоря Качуровського. Але він має жити тут після смерті через пам'ять наступних поколінь. Учасники почесного поховання готові підтримати сільську інтелігенцію в організації наукових читань, присвячених творчості Ігоря Качуровського, у створенні його музею, перші експонати для якого вони передали ще п'ять років тому під час Всеукраїнської наукової конференції: “Ігор Качуровський: від Крут до “Старої Європи”.



**СЛОВО** Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО  
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»  
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

**ПЕРЕДПЛАТА—2014**

Вартість передплати  
(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617

на 1 місяць 10 грн на півроку 57 грн 15 коп.  
на 3 місяці 29 грн 40 коп. на рік 113 грн 10 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!



Засновник:  
Всеукраїнське  
товариство “Просвіта”  
імені Тараса Шевченка  
Реєстраційне свідоцтво  
КВ № 4066  
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор  
Павло МОВЧАН

Головний редактор  
Любов ГОЛОТА

Редколегія  
Любов ГОЛОТА (голова),  
Ярема ГОЯН,  
Павло МОВЧАН,  
Олександр ПОНОМАРІВ,  
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора  
Євген БУКЕТ  
279-39-55

Заступник головного редактора  
з виробничих питань  
Наталія СКРИННИК  
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар  
Ірина ШЕВЧУК

Відділ соціальної тематики  
Петро АНТОНЕНКО  
279-49-47

Відділ просвітницької роботи  
Надія КИР'ЯН  
270-55-57

Відділ культури  
Микола ЦИМБАЛЮК  
279-49-47

Відділ коректури  
Тетяна ЩЕРБАК  
Ірина СТЕЛЬМАХ  
278-63-69

Комп'ютерна верстка  
Ірина ШЕВЧУК  
Володимир ЖИГУН  
278-63-69

Інтернет-редактор  
Олександр ЛИТВИНЕНКО  
279-39-55

Черговий редактор  
Євген БУКЕТ  
Бухгалтерія  
279-41-46

Адреса редакції:  
вул. Хрещатик, 10-Б,  
м. Київ, 01001

E-mail: slovo\_prosvity@ukr.net  
http://slovoprosvity.org  
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ  
у ТОВ “Поліграфцентр” у середу.  
Загальний наклад у грудні — 15 400  
Листування з читачами —  
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність  
інформації несуть автори.  
Редакція залишає за собою право  
редагування та скорочення текстів.  
Редакція не завжди поділяє  
погляди своїх авторів.  
При використанні наших публікацій  
посилання на “Слово Просвіти”  
обов'язкове.  
Індекс газети  
“Слово Просвіти” — 30617

